

Proliferace kolizních norem v instrumentech sekundárního evropského práva a jejich provedení v právu národním

JUDr. Petra Myšáková, LL. M.

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra mezinárodního a evropského práva, Česká republika

Abstract

This contribution is dealing with the particular phenomenon of the European Private International Law which is often called “*proliferation of isolated conflict rules*”. This describes the situation where the conflict of laws rules are to be found in the directives and regulations as sources of European secondary law.

In the case of the regulations (and here in the area of applicable law especially the Regulations Rome I and Rome II) the situation is quite clear in relation to national law due to the direct effect doctrine. Nevertheless, the situation is much more complicated in the case of directives where one can speak about the direct effect only under certain circumstances and only if certain preconditions are fulfilled.

From the pure Czech perspective the directives are usually implemented while amending the Act on PIL, although this is not true for all the requirements that are brought by the directives. Czech legislator is often very reluctant and thus is the situation with determining the applicable law for contracts and non contractual obligations even more complicated.

Úvod

Nedostatek unifikace hmotněprávní je stále v Evropě kompenzován snahami o unifikaci alespoň v oblasti kolizní, a to se všemi nevýhodami, které s sebou tato metoda úpravy

soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem přináší.¹ Tyto snahy pak ústí v přijímání stále nových instrumentů v oblasti evropského mezinárodního práva soukromého (vzhledem k výhodám těchto instrumentů, převážně nařízení), a to v důsledku změn, které umožnila Amsterodamská smlouva v roce 1999.²

Domnívat se dnes, že kolizní normy na evropské úrovni nalezneme pouze v nařízeních, by však bylo poněkud naivní. Nařízení v oblasti práva rozhodného pro závazky ze smluv (Nařízení Řím I – Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008, o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy) i nařízení v oblasti práva rozhodného pro závazky mimosmluvní (Nařízení Řím II – Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007, o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy) jsou sice základními kameny celé současné úpravy kolizního práva na úrovni evropské, nicméně tato nařízení (jakožto prameny evropského mezinárodního práva soukromého) nejsou v této oblasti prameny jedinými.

Do popředí tak vystupuje i problematika kolizních norem obsažených ve směrnici. Dochází tak k jevu, který je dnes již běžně označován jako tzv. *proliferace* či *disperze kolizních norem*, tedy k situacím, kdy jsou kolizní normy obsaženy jak v nařízeních, tak i ve směrnici. Tato skutečnost tak komplikuje nalezení toho „správného“ rozhodného práva pro konkrétní právní vztah. Spleť kolizních norem se tak stává pro orgány aplikující právo nepřehlednou a opět tak může docházet k situacím, kdy jsou stejné vztahy v různých členských státech posuzovány odlišně. V konečném důsledku je tedy výsledný efekt kolizní unifikace oslabován.

Z pohledu Římské úmluvy o právu rozhodném pro závazky ze smluv (pramen mezinárodního práva) jakožto přímého předchůdce Nařízení Řím I byla tato otázka řešena v jeho článku 20, který jednoznačně stanovil prioritu práva Společenství, které obsahuje

¹ Mezi nejvýraznější samozřejmě patří skutečnost, že tato metoda sama o sobě nepřináší odpovědi na otázku: „Jaká jsou práva a povinnosti stran?“, ale odkazuje na právní řád, který dané odpovědi poskytne.

² Za nejvýraznější v tomto smyslu je tzv. komunitarizace třetí pilíře, tedy jeho částečné přesunutí pod první Maastrichtský pilíř a možnost upravovat oblast evropského mezinárodního práva soukromého instrumenty sekundárního práva.

speciální úpravu ve zvláštních oblastech (a to zejména těch, kdy jde o ochranu tzv. slabších smluvních stran).³ Ve vztahu kolizních norem obsažených v nařízeních versus kolizních norem obsažených ve směrniciích pak také do popředí vystupuje otázka přímého účinku těchto instrumentů sekundárního evropského práva. Roztříštění kolizních norem mezi několik instrumentů je jednoznačně v rozporu s požadavky konsistence a transparentnosti celého *acquis communautaire* v dané oblasti úpravy (klasickým příkladem je oblast práva spotřebitelského nebo pojistných smluv).

Jednoznačným cílem tohoto příspěvku je zhodnocení shora popsaného jevu jak z pozice práva evropského, tak i práva národního s analýzou toho, jak důsledný je český zákonodárce při implementaci požadavků vznesených kolizními normami, které jsou obsaženy ve směrniciích.

Disperze – proliferace kolizních norem jako aplikační problém a jeho možná řešení

Nadále tak i po transformaci Římské úmluvy do Nařízení musíme čelit situacím, kdy jsou „evropské“ kolizní normy rozptýleny mezi nařízení a směrnice. Mezinárodní smlouvy již v tomto smyslu na evropské úrovni do hry nevstupují, když právě Římská úmluva byla po dlouhou dobu posledním instrumentem, který si podobu pramene mezinárodního práva zachovával.

Navrhovaná řešení daného problému

Veřejná debata nad problematikou disperze kolizních norem byla poprvé vyprovokována (nutno konstatovat, že bez reálného výsledku) zejména v rámci transformačního procesu Římské úmluvy o právu rozhodném pro závazky ze smluv do Nařízení Řím I. Tzv. Zelená kniha o transformaci předmětné úmluvy do podoby komunitárního instrumentu se dané problematice věnovala v rámci jedné z veřejnosti předložených otázek. Konkrétně se jednalo o

³ V podrobnostech k otázce střetů mezi prameny evropského mezinárodního práva soukromého například Pauknerová, M.: Evropské mezinárodní právo soukromé. C. H. Beck, Praha 2008, s. 65 an.

otázku č. 3, která zněla takto: „*Jste si vědomi obtíží, které způsobuje proliferace norem ovlivňujících rozhodné právo mezi několik horizontálních a vertikálních instrumentů evropského sekundárního práva? Pokud ano, jaká je podle vás nejlepší cesta k nápravě daného stavu?*“⁴ Samotná Zelená kniha pak nabízela několik alternativních možností, jak daný problém řešit. Tato doporučení lze dle mého názoru rozdělit následovně:

- učinit stávající legislativu přehlednější, a to dodáním přílohy k Nařízení Řím I, která bude obsahovat veškeré směrnice obsahující kolizní normy mající vliv na rozhodné právo v dané oblasti,
- vytvoření nového, speciální instrumentu, který bude veškeré zvláštní (ve vztahu k Nařízení Řím I nebo Řím II) kolizní normy obsahovat – tato možnost sama o sobě se jeví jako skutečná kodifikační činnost,
- modernizace Nařízení, a to zejména ve vztahu k ochraně tzv. slabších smluvních stran – jednoznačné vytvoření minimálního standardu ochrany pro tyto smluvní strany a eliminace kolizních norem v dalších instrumentech.

Obecně lze konstatovat, že jako ideální řešení se jeví první ze shora uváděných možností v kombinaci s vytvořením jednotných evropských minimálních standardů sloužících k ochraně tzv. slabších smluvních stran (spotřebitelů, zaměstnanců apod.). Jedině tato varianta se za dané situace jevila jako objektivně dosažitelná, intenzivnějším kodifikačním snahám totiž stále brání nejen právní, ale zejména politické, ekonomické a v neposlední řadě i sociální rozdíly mezi jednotlivými členskými státy.

Bohužel je třeba konstatovat, že k širšímu konsenzu v dané otázce mezi veřejností ani samotnými členskými státy nedošlo. Otázka proliferace tak nejen, že nebyla finálně vyřešena v souvislosti s přijetím nového nařízení Řím I, nelze však hovořit ani o dílčím pozitivním posunu směrem ke zlepšení nepřehledné situace. Kolizní

⁴ Zelená kniha dostupná z: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0654en01.pdf.

normy jsou tak i nadále rozptýleny mezi množstvím instrumentů sekundárního práva, a to jak nařízení, tak i směrnice.⁵

Zejména jednotlivé členské státy se přikláněly ať k té či jiné ze shora uvedených možnosti s jasným cílem chránit své tradiční základy mezinárodního práva soukromého.

Například Velká Británie (v oblasti mezinárodního práva soukromé snad lze říci, že již dle očekávání) zastávala zcela ojedinělý názor na tuto problematiku mezi ostatními členskými státy.⁶ Za prvé zcela odmítala, že by samotná proliferace kolizních norem mezi instrumenty sekundárního práva způsobovala výraznější problémy při nalézání rozhodného práva, což lze jednoznačně spojovat s původním odporem Velké Británie Římskou úmluvu do podoby komunitárního instrumentu vůbec transformovat. Poměrně skepticky se Velká Británie stavěla k možnostem uplatňování jednotných minimálních standardů na evropské úrovni, a to když zdůrazňovala zejména nutnost zachování pozitivních efektů jevu, který je označován jako forum shopping.

Někteří z respondentů (Max Planck Institut v Hamburku)⁷ však zároveň upozorňovali na terminologické rozdíly mezi jednotlivými instrumenty sekundárního práva, které je třeba rovněž eliminovat, protože k unifikovaným řešením nepřispívají. Klasickým příkladem může být požadavek „*vazby na teritorium členského státu*“, kdy některé směrnice vyžadují vazbu na „*jeden nebo více členských států*“⁸, jiné však pouze na „*členské státy*“⁹. V případě druhého z uvedených je pak otázkou, zda v situacích, kdy daná vazba bude existovat pouze na jeden členský stát, lze konkrétní směrnici použít.

Česká odpověď na danou otázku jako by předjímala laxnost a nedůslednost, s jakou český zákonodárce k provádění požadavků

⁵ Viz příloha tohoto příspěvku.

⁶ Odpověď dostupná z: http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/rome_i/doc/united_kingdom_en.pdf.

⁷ Odpověď dostupná z: http://www.mpipriv.de/shared/data/pdf/comments_romei_proposal.pdf.

⁸ Například Směrnice č. 97/7/ES, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku.

⁹ Například Směrnice č. 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

kolizních norem obsažených ve směrniciích přistupuje.¹⁰ Návrh řešení v podobě kodifikace všech evropských kolizních norem lze považovat za velice idealistický bez hlubšího reálného základu, a to zejména vezmeme-li do úvahy samotnou situaci v českém právu, kde zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním (dále ZMPS) není zdaleka jediným pramenem, kde se v našem právním řádu kolizní normy vyskytují,¹¹ jak bude demonstrováno v podrobnostech níže, a to zejména v souvislosti s prováděním příslušných směrnic do českého práva.

Teorie přímého účinku

Jaký je tedy důsledek dané situace pro jednotlivce, který se svých práv vyplývajících z nařízení a případně i směrnic před národními soudy domáhá? Jak a kdy se tedy může jednatlivec dovolat těchto práv? A zde se dostáváme k otázce *přímého účinku*¹² jako takového, kterým se budu ve stručnosti na následujících řádcích zabývat.¹³

¹⁰ Odpověď dostupná z: http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/rome_i/doc/czech_republic_en.pdf.

¹¹ Kolizní normy lze mimo jiné nalézt i v těchto vnitrostátních pramenech práva: zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích, zákon č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách, zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon apod.

¹² V souladu s některými autory je rovněž třeba odlišovat, zda se jedná o přímý účinek či tzv. přímou aplikovatelnost práva EU. Například prof. Pauknerová k rozlišení obou podává následující vysvětlení: „*Přímá aplikovatelnost práva ES je aplikační zásada, podle níž k aplikaci některých aktů práva ES orgány členských států není ani nutná ani přípustná jakákoliv recepce jejich vnitřním zákonodárstvím.*“ Viz Pauknerová, M.: Evropské mezinárodní právo soukromé. C. H. Beck, Praha 2008, s. 68. Naproti tomu přímý účinek je dle prof. Pauknerové „*aplikačním principem umožňujícím fyzickým nebo právníckým osobám dovolat se před příslušným soudem práva podle normy, na niž se takové právo zakládá, jakkoliv tyto osoby nejsou jejími adresáty.*“ Viz Svoboda, P., Madar, Z. a kolektiv: Právnícký slovník. 3. vydání. Linde, Praha 2002. s. 1206.

¹³ Komplexní pohled na tuto otázku z pohledu evropského práva nabízí například Craig, P., de Búrca, G.: EU Law – Texts, Cases and Materials. 2nd edition. Oxford University Press 1998, s. 163 an.

Přímý účinek obecně bývá tradičně vymezován takto: „*právní norma má přímý účinek, přiznává-li jednotlivcům práva nebo ukládá-li jim povinnosti, a to sama bez prostřednictví jiné normy.*“¹⁴ V souladu s notoricky známou judikaturou Evropského soudního dvora¹⁵ (dále jen ESD) je proto, aby konkrétní normě primárního práva mohl být přímý účinek přiznán nutné, aby byly kumulativně splněny následující podmínky:¹⁶

- obsah dané normy tak musí být jednoznačný a její aplikace bezpodmínečná (subjektům práva musí přímo stanovit práva a povinnosti),
- daná norma rovněž nevyžaduje implementaci do práva národního a nelze vůči ní učinit výhradu ze strany členských států,
- z hlediska vnitrostátního práva musí jít v každém případě o normu platnou.

V případě *nařízení* je situace jasná: samotný článek 249 stanoví, že „*nařízení jsou přímo použitelná v členských státech.*“¹⁷ samozřejmě za předpokladu, že jsou splněny výše uvedené podmínky. Pak se tedy jednotlivec může před soudy členského státu svých práv z nařízení vyplývajících domáhat. Tato otázka byla specifikována v rámci judikatury ESD – příkladem může být rozhodnutí ve věci *Fratelli Variola S.P.A. v. Amministrazione Italiana Delle Finance (34/73)*, kde se ESD vyjádřil k dané otázce

¹⁴ Týč, V.: *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 4. vydání. Linde, Praha 2004, s. 85

¹⁵ Těmito mám na mysli především rozhodnutí ve věcech 26/62 *Van Gend en Loos* (věnující se jak otázce přednosti práva EU, tak i přímého účinku norem SES) a 6/64 *Costa v. ENEL*, kde Evropský soudní dvůr konstatoval například následující: „*Povinnosti členských států vyplývající ze Smlouvy, které nejsou podrobeny zvláštním podmínkám a ani nevyžadují ke svému provedení zvláštního předpisu, jsou tedy z právního hlediska úplné – perfektní a jsou schopny produkovat přímý účinek ve vztahu členské státy – jednotlivci. Tento účinek je tak integrální součástí právního systému členských států...*“

¹⁶ V podrobnostech například Craig, P., de Búrca, G.: *EU Law – Texts, Cases and Materials*. 2nd edition. Oxford University Press 1998, s. 168 an.

¹⁷ Podrobněji k podobnosti či rozdílnosti pojmů „přímá použitelnost“ a „přímý účinek“ například Craig, P., de Búrca, G.: *EU Law – Texts, Cases and Materials*. 2nd edition. Oxford University Press 1998, s. 106 an.

takto: „...nařízení má přímý účinek a uděluje jednotlivcům práva, která jsou povinny národní soudy členských států ochraňovat...přímý účinek nařízení není závislý na jejich provedení v národním právu...a je základem evropského právního systému“.¹⁸

U směrnic je situace zásadně jiná – jsou určeny především členským státům a závazné jsou pouze co do výsledku. V souvislosti se směrnicovým právem se tak objevuje vícero koncepcí – přímý účinek (vertikální, horizontální),¹⁹ nepřímý účinek či náhrada škody způsobená jednotlivci v důsledku neprovedení požadavků směrnic. Směrnice pak může získat „přímý účinek“ pouze za splnění zcela specifických podmínek. Jednotlivec se směrnice může dovolat pouze za předpokladu, že uplynula lhůta pro její provedení v národním právu. Pak hovoříme o přímém účinku v případě směrnic jako o účinku „vertikálně vzestupném“.²⁰ Tato doktrína byla rovněž vytvořena ESD a v této souvislosti nelze pominout například jedno z prvních rozhodnutí, které v zásadě možnost přímého účinku ani v případě směrnic nevylučuje. Jde o rozhodnutí ve věci *Yvonne van Duyn v Home Office* (41/74), kde ESD konstatoval mimo jiné toto: „...v každém individuálním případě je nutno posoudit charakter, strukturu a znění předmětného ustanovení ve vztahu k jeho možnému přímému účinku...“. Z dalších významných rozhodnutí pak nelze

¹⁸Případ dostupný z: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61973J0034. V souladu s rozvojem další judikatury existují dvě výjimky, kdy se provedení do národního právního řádu u nařízení připouští: je-li prováděcí akt povinný nebo není-li toto provedení vyloučeno a ke správnému fungování nařízení je v podstatě toto provedení potřeba. V podrobnostech například Týč, V.: *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 4. vydání. Linde, Praha 2004, s. 90.

¹⁹ V podrobnostech například Senyucel, O.: *The Direct Effect of Community Directives: The Effect of the Unilever Judgment*. In: *Ankara Law Review* 1/2005, s. 81 an nebo Pauknerová, M.: *Evropské mezinárodní právo soukromé*. C. H. Beck, Praha 2008, s. 74 an.

²⁰ Vertikální vztah jednotlivec – členský stát. Možný horizontální účinek směrnic (vztah jednotlivec – jednotlivec) nebyl doposud směrnicím přiznán. V podrobnostech například rozhodnutí ve věci *M. H. Marshall v Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching)* (152/84): „...závazný charakter směrnice je dán pouze ve vztahu ke členským státům, kterým je adresován...směrnice tak nemůže přímo ukládat povinnosti jednotlivcům...a tito ji nemohu namítat ve vztahu k jiným jednotlivcům...“.

nezmínit rozhodnutí ve věci *Pubblico Ministero v. Tullio Ratti* (148/78), kde ESD poprvé zmínil nutnost uplynutí implementační lhůty, jakožto podmínku pro to, aby směrnice mohla případný přímý účinek získat: „...členské státy, které v předepsané lhůtě nepřijaly implementační opatření požadovaná směrnicí, se této nemohou vůči jednotlivcům dovolávat...naopak národní soud členského státu je povinen jednotlivci přiznat práva z této směrnice vyplývající...pokud jsou tato stanovena dostatečně určitě a nejsou ničím podmíněná...“. Podobně se ESD vyjádřil k otázce možného přímého účinku směrnic v případě *Ursula Becker v Finanzamt Münster-Innenstadt* (8/81): „...kdykoli je ustanovení směrnice nepodmíněné a dostatečně určité...může být namítnuto proti ustanovení národního práva, které je s požadavky dané směrnice v rozporu...definuje-li práva jednotlivců, která lze uplatnit proti členskému státu...“. Naproti tomu pojem „nepřímý účinek“ je pak tradičně spojován s požadavky eurokonformního výkladu. Národní předpisy pak směrnici musí v rámci interpretace zohledňovat a upevňovat tak harmonizační efekt směrnic samotných.²¹ Posledním z možných důsledků neprovedení směrnice může být i požadavek na „náhradu škody“ způsobené jednotlivci.²²

Je tedy patrné, že tyto účinky jak u nařízení, tak směrnic platí i pro ty z nich, které obsahují kolizní normy či požadavky kolizního práva směrem k právu národnímu. V obou případech tak existují možnosti, jak se jich jednatlivec může před národními soudy dovolat.

Český přístup k implementaci požadavků vznesených směrnicemi v oblasti kolizního práva

V souladu s výše uvedeným se tak zásadně nemusí do národního práva provádět nařízení, která mají přímý účinek, pokud jsou splněny

²¹ V podrobnostech například rozhodnutí ve věcech *Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v Land Nordrhein-Westfalen* (14/83) nebo *Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA* (106/89).

²² V podrobnostech například spojené případy *Andrea Francovich and Danila Bonifaci a ostatní v Italská Republika* (6 a 9/90).

vymezené podmínky.²³ V případě směrnic je tomu tedy jinak, a proto je zajímavé sledovat, kolik takových směrnic je, v jakých oblastech a jak důsledně český zákonodárce požadavky vznesené těmito směrnicemi směrem ke koliznímu právu implementuje do práva národního.

Kolizní normy obsažené ve směrnicích jsou většinou vnitrostátně provedeny novelizací ZMPS. Zákonodárce však není důsledný, proto lze implementaci těchto směrnic najít i v jiných vnitrostátních předpisech.²⁴ Vnitřní roztržtenost je tak dobře patrná i na úrovni národní.

Celkem dle mého názoru lze rozlišit implementaci směrnic (kterých je na základě mého výzkumu *celkově 26, resp. 25 + 1!*) obsahujících kolizní normy nebo požadavky směrem ke koliznímu právu do následujících kategorií, přičemž u každé z nich se pokusím stručně popsat, jak byla do českého práva provedena:

Směrnice provedené do národního práva novelizací ZMPS

- První směrnice o jiném než životním pojištění č. 73/239/EHS, Druhá směrnice o jiném než životním pojištění č. 88/357/EHS, Třetí směrnice o jiném než životním pojištění č. 92/49 – směrnice v oblasti neživotního pojištění byly do českého právního řádu implementovány vložением nového §10a ZMPS a v souladu s požadavky stanovenými v těchto směrnicích je jakožto základního hraničního určovatele používáno umístění pojistného rizika s možností volby práva pro tyto pojistné smlouvy.
- Směrnice č. 2002/83/ES, o životním pojištění – v oblasti životního pojištění došlo k implementaci skrze vložení nového §10b ZMPS, kde je jakožto základního hraničního určovatele použito kritérium bydliště nebo sídla pojistníka, a to opět se zachovanou možností volby práva.

²³ V souladu s článkem 28 a 29 Nařízení Řím I se aplikuje na smlouvy uzavřené po 17. 12. 2009, Řím II je aplikován od 11. 1. 2009.

²⁴ V podrobnostech například Pauknerová, M.: *Evropské mezinárodní právo soukromé*. C. H. Beck, Praha 2008, s. 81 an.

- Směrnice č. 97/5/ES, o přeshraničních převodech a Směrnice č. 98/26/ES, o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry – v tomto případě proběhla implementace zákonem č. 125/2002 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o platebním styku a posléze další novelizací ZMPS, tentokrát vložení nového § 11a (příp. § 11b), kde je volba práva vyloučena ve prospěch právního řádu, kterým se řídí samotná smlouva o platebním systému.
- Směrnice č. 93/22/EHS, o investičních službách v oblasti cenných papírů ve znění směrnic č. 95/26/ES, č. 97/9/ES a č. 2000/64/ES a Směrnice č. 97/9/ES, o systémech odškodnění investorů – opět vložení nového § 11b ZMPS s vyloučením volby jiného práva, než kterým se řídí vztahy mezi samotnými účastníky vypořádacího systému.
- Směrnice č. 2001/17/ES, o reorganizaci a likvidaci pojišťoven, Směrnice č. 2002/47/ES, o dohodách a finančním zajištění a Směrnice č. 2002/87/ES, o doplňkovém dozoru nad úvěrovými institucemi, pojišťovnami a investičními podniky ve finančním konglomerátu – byly do českého právního řádu implementovány zákonem č. 377/2005 Sb., o finančních konglomerátech a posléze vložení nových § 11c ZMPS (úpadek peněžní instituce), § 11d ZMPS (úpadek pojišťovny nebo zajišťovny) a § 11e ZMPS (finanční zajištění). Bohužel se tato nová ustanovení ZMPS jeví jako příliš komplikovaná a kazuistická. Do původní koncepce ZMPS tak na první pohled nezapadají.

Implementované směrnice v oblasti ochrany tzv. slabších smluvních stran

- Spotřebitelé
 - Směrnice č. 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, Směrnice č. 94/47/ES, o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k dočasnému užívání nemovitostí

(timesharing)²⁵, Směrnice č. 97/7/ES, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku a Směrnice č. 2002/65/ES, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku – všechny tyto směrnice bylo do českého práva implementovány novelizací zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, a to zejména vložení § 51a, který na evropské normy v oblasti spotřebitelského práva odkazuje, požadavek na kolizní normy se pak promítá do §64, kde jde v podstatě o materializaci kolizní, tedy stanovení minimálního standardu v oblasti ochrany spotřebitele.

- Směrnice č. 2000/31/ES, o určitých aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodního styku v rámci vnitřního trhu – podobně jako v předchozím případě i zde proběhla implementace skrze výše zmíněnou novelizaci Občanského zákoníku, nicméně kromě tohoto je pak také nutno zmínit zákon č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti (běžně v praxi označován jako tzv. antispamový zákon), který rovněž implementoval další ze směrnic v této oblasti, a to Směrnicí č. 2002/58, o zpracování osobních údajů a ochraně soukromí v odvětví elektronických komunikací.
- Směrnice č. 99/44/ES, o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží – jde o zcela specifický případ směrnice z oblasti spotřebitelského práva, která byla implementována do českého práva §616/1 Občanského zákoníku.
- Směrnice č. 2006/123/ES, o službách na vnitřním trhu – v případě této směrnice doposud implementační lhůta neuplynula (stane se tak 28. 12. 2009), nicméně činnost českého zákonodárce je patrná a lze v tomto smyslu odkázat na usnesení vlády ČR č. 440/2007, k postupu při implementaci této směrnice.
- Zaměstnanci

²⁵ Pozor! Zde aktuálně nová směrnice 2008/122/ES, do níž je proveden krátký exkurz níže.

- *Směrnice č. 96/71/ES, o ochraně vysílaných pracovníků v rámci poskytování služeb* – tato směrnice a požadavky z ní vyplývající byla původně implementována zákonem č. 1/1992 Sb., o mzdě, který však je od 1. 1. 2007 nahrazen nově platným zákoníkem práce (zákon č. 262/2006 Sb.). V rámci tohoto zákona nalezneme kolizní normy v § 319, který stanoví, v jakých ohledech se aplikuje na zaměstnance český právní řád jakožto *lex loci laboris*.
- *Směrnice č. 2002/74/ES, o ochraně zaměstnance při platební nezpůsobilosti zaměstnavatele, která zavádí ustanovení pro přeshraniční případy (novela původní směrnice č. 80/987/EHS)* – požadavky této směrnice byly do českého práva provedeny zákonem č. 118/2000 Sb., o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 436/2004 Sb. Odkázat je nutno na jeho §1, z pohledu kolizního práva pak zejména na § 2/2, který stanoví případy, kdy se tento zákon neaplikuje (v zásadě jde o situace, kdy je zaměstnavatel „umístěn“ mimo Evropskou unii).

Zbytková kategorie směrnic obsahujících kolizní normy

- Kulturní statky - *Směrnice č. 93/7/EHS, o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků* – do českého práva provedena zákonem č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků.
- Přeměny obchodních společností - *Směrnice č. 2005/56/ES, o příhraničních fúzích kapitálových společností* – do českého právního řádu proveden zákonem č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev a zákonem č. 126/2008 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o přeměnách obchodních společností a družstev. Kolizní normy pak nalezneme v §240 zákona o přeměnách obchodních společností a družstev.

- Právní pomoc - *Směrnice č. 2003/8/ES, o zpřístupnění spravedlnosti v přeshraničních sporech stanovením minimálních společných pravidel pro právní pomoc v těchto sporech* – v tomto případě došlo k provedení do národního práva na základě zákona č. 629/2004 Sb., o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie a vyhlášky č. 279/2006 Sb., kterou se vydávají vzor žádosti o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie a vzor pro předávání žádosti o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie. V tomto případě je nutné mít na paměti, že se jedná o specifickou oblast mezinárodního evropského procesního práva, normy zde obsažené mají charakter procesní (nikoliv kolizní!).²⁶
- Odpovědnost za škodu - *Směrnice č. 72/166/EHS, o sbližování právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a kontroly povinnosti uzavřít pro případ takové odpovědnosti pojištění, ve znění směrnice č. 72/430/EHS a směrnice č. 84/5/EHS, Druhá směrnice č. 84/5/EHS, o sbližování právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel, ve znění směrnice č. 90/232/EHS, Třetí směrnice 90/232/EHS, o sbližování právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a Směrnice 2000/26/ES, o sbližování právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a o změně směrnic Rady č. 73/239/EHS a č. 88/357/EHS* – do českého práva provedeny zákonem č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla). Kolizní normy jsou pak přítomny v § 6 tohoto zákona.

²⁶ Ve výčtu je tak uvádím jen pro jeho úplnost.

Vzhledem k rekodifikační činnosti a probíhajících pracích na novém zákoně o mezinárodním právu soukromém²⁷ se tak objevuje opět otázka, jak danou situaci řešit. Lze jen těžko předpokládat, že na evropské úrovni dojde ke konzervaci daného stavu a nové směrnice již přijímány nebudou. Zdá se, že nový zákon přijme možnost shora uvedenou pod bodem 1 – stabilní instrument, jehož přílohy obsahující směrnice v dané oblasti budou pravidelně novelizovány.²⁸ Situace se tak stane mnohem přehlednější, alespoň na úrovni vnitrostátního práva.

Závěr

Na první pohled je tak patrné, že situace spojená s jevem, který jsme označili jako disperze/proliferace kolizních norem (šířeji norem mezinárodního práva soukromého) je komplikovaná, a to jak na úrovni evropské, tak i na úrovni vnitrostátní. Zejména nepřehlednost norem odpovídajících na otázky rozhodného práva pak k právní jistotě účastníků právních vztahů nepřispívá a ani přispívat nemůže.

Na evropské úrovni se zdá se být za současné situace řešení této otázky nedosažitelné. Kolizní normy jsou roztrženy jak v nařízeních, tak i směrnicích. Jejich aplikace je v mnohých případech značně složitá a kazuistická, vezmeme-li v potaz například oblast smluv pojistných.

Alespoň pro českého právníka zdá se být transparentnější řešení objektivně možné, a to v souvislosti s rekodifikací celého českého soukromého práva. Za současné situace nelze, než práce na novém zákoně o mezinárodním právu soukromém přivítat, když ten současný (z roku 1963) již v některých ohledech neodpovídá dnešní realitě mezinárodního práva soukromého, a to zejména v souvislosti se vstupem České republiky do Evropských společenství.²⁹ Ucelený zákon, který bude doprovázen seznamem aktuálně platných směrnic

²⁷ Aktuální informace jsou dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/zakon-o-mezinarodnim-pravu-soukromem/text-navrhu-zakona.html>.

²⁸ Viz například Pauknerová, M.: *Evropské mezinárodní právo soukromé*. C. H. Beck, Praha 2008, s. 83.

²⁹ V podrobnostech důvodové zprávy k novému návrhu, dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/zakon-o-mezinarodnim-pravu-soukromem/duvodova-zprava.html>.

evropského práva v dané oblasti lze v tomto ohledu považovat za velký krok vpřed. Nicméně často nepřehledná situace na úrovni evropské tímto vyřešena nebude.

Exkurs do nové směrnice (2008/122/ES) na ochranu spotřebitele

V průběhu tvorby tohoto příspěvku byla přijata a zveřejněna v Úředním věstníku EU (k publikaci došlo 3. února 2009) zcela nová směrnice na ochranu spotřebitele, která do mnou zkoumané problematiky rovněž zapadá, a která (nutno podotknout bohužel) demonstruje nepřehlednost celé úpravy rozhodného práva tam, kde jsou kolizní normy obsaženy jak v nařízeních, tak i ve směrnicích.³⁰ Konec implementační lhůty pro tuto směrnici byl stanoven na 23 února 2011.

Nová směrnice pod dlouhým označením *2008/122/ES, o ochraně spotřebitele ve vztahu k některým aspektům smluv o dočasném užívání ubytovacího zařízení (timeshare), o dlouhodobých rekreačních produktech, o dalším prodeji a o výměně* nahrazuje předchozí směrnici č. 94/47/ES, *o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k dočasnému užívání nemovitostí (timesharing)*. Tato směrnice se týká všech spotřebitelských smluv na období delší než jeden rok, na základě nichž spotřebitel za úplatu získává právo užívat jedno nebo více ubytovacích zařízení s noclehem na více než jeden časový úsek jakož i všech smluv o výměně či prodeji takových smluv.

Nová úprava se oproti předchozí liší v několika podstatných bodech – především představuje nástroj tzv. minimální harmonizace (členským státům je tak ponechána možnost přijmout v dané oblasti úpravu přísnější, a tedy pro spotřebitele ještě výhodnější, pokud tak samy uznají za vhodné – článek 11 dané směrnice). Daná oblast je tak podrobena úplné harmonizaci, nicméně problematika kolizních norem (respektive jejich disperze – proliferace) vyřešena není. Ve směrnici samotné i nadále zůstávají osamocené kolizní normy, které

³⁰ Ke sledování aktualit v oblasti mezinárodního práva soukromého, a to zejména v kontextu evropském, nezbyvá než doporučit následující odkaz: www.conflictoflaws.net.

dohromady s těmi obsaženými v Nařízení Řím I vedou i nadále k poměrně nepřehledné situaci v oblasti rozhodného práva pro takovéto smlouvy. Naopak i do budoucna zůstává spornou otázkou, zda je zajištěna konsistence s Nařízením Řím I (respektive článkem 6³¹ tohoto Nařízení) a novou směrnicí. Rozdíl pak dle mého názoru spočívá, zejména při pohledu na minimální standard ochrany, který je dle Nařízení (článek 6 Nařízení) nebo novou směrnicí (článek 12 směrnice) garantován. Dle nařízení je totiž tento minimální standard ochrany pro spotřebitele dán právním řádem „obvyklého bydliště spotřebitele“, v případě směrnice je pak tento standard garantován „právním řádem státu fóra“.³² Vezmeme-li do úvahy navíc článek 3/4 Nařízení Řím I, jakožto tzv. „doložku o vnitřním trhu“, jejímž hlavním cílem je ochrana norem evropského původu, pak se celá situace určení rozhodného práva pro tyto kontrakty stává ještě nepřehlednější a problematičtější.

Příloha – Seznam směrnic obsahujících proliferované/disperzované kolizní normy (chronologicky)

- Směrnice č. 72/166/EHS, o sbližování právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a kontroly povinnosti uzavřít pro případ takové odpovědnosti pojištění, ve znění směrnice č. 72/430/EHS a směrnice č. 84/5/EHS

³¹ Přičemž je důležité mít na paměti, že obecné řešení nabízené článkem 6 Nařízení Řím I se dle jeho ustanovení 6/4c nepoužijí na smlouvu, jejímž předmětem je věcné právo k nemovitosti nebo nájem nemovitosti a která je odlišná od smlouvy, jejímž předmětem je právo k užívání nemovitosti na časový úsek ve smyslu směrnice 94/47/ES.

³² V podrobnostech článek 12/2 této směrnice, který stanoví následující: „*Je-li rozhodným právem právo třetí země, spotřebitel nesmí být zbaven ochrany poskytnuté touto směrnicí provedenou v členském státě místa soudu, pokud se kterákoliv z dotčených nemovitostí nachází na území některého členského státu nebo pokud v případě smlouvy nepřímě spojené s nemovitostí obchodník vykonává svou obchodní či profesní činnost v některém členském státě nebo jakkoli směřuje své činnosti do některého členského státu a jedná se o smlouvu spadající do rámce těchto činností*“.

- První směrnice o jiném než životním pojištění č. 73/239/EHS, Druhá směrnice o jiném než životním pojištění č. 88/357/EHS, Třetí směrnice o jiném než životním pojištění č. 92/49
- Druhá směrnice č. 84/5/EHS, o sbližování právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel, ve znění směrnice č. 90/232/EHS
- Třetí směrnice 90/232/EHS, o sbližování právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel
- Směrnice č. 93/7/EHS, o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků
- Směrnice č. 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách
- Směrnice č. 93/22/EHS, o investičních službách v oblasti cenných papírů ve znění směrnic č. 95/26/ES, č. 97/9/ES a č. 2000/64/ES
- Směrnice č. 94/47/ES, o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k dočasnému užívání nemovitostí (timesharing)
- Směrnice č. 96/71/ES, o ochraně vysílaných pracovníků v rámci poskytování služeb
- Směrnice č. 97/5/ES, o přeshraničních převodech
- Směrnice č. 97/7/ES, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku
- Směrnice č. 97/9/ES, o systémech odškodnění investorů
- Směrnice č. 98/26/ES, o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry
- Směrnice č. 99/44/ES, o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží
- Směrnice 2000/26/ES, o sbližování právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a o změně směrnic Rady č. 73/239/EHS a č. 88/357/EHS

- Směrnice č. 2000/31/ES, o určitých aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodního styku v rámci vnitřního trhu
- Směrnice č. 2001/17/ES, o reorganizaci a likvidaci pojišťoven
- Směrnice č. 2002/47/ES, o dohodách o finančním zajištění
- Směrnice č. 2002/58, o zpracování osobních údajů a ochraně soukromí v odvětví elektronických komunikací
- Směrnice č. 2002/65/ES, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku
- Směrnice č. 2002/74/ES, o ochraně zaměstnance při platební nezpůsobilosti zaměstnavatele, která zavádí ustanovení pro přeshraniční případy (novela původní směrnice č. 80/987/EHS)
- Směrnice č. 2002/83/ES, o životním pojištění
- Směrnice č. 2002/87/ES, o doplňkovém dozoru nad úvěrovými institucemi, pojišťovnami a investičními podniky ve finančním konglomerátu
- Směrnice č. 2003/8/ES, o zpřístupnění spravedlnosti v přeshraničních sporech stanovením minimálních společných pravidel pro právní pomoc v těchto sporech (procesní právo!)
- Směrnice č. 2005/56/ES, o příhraničních fúzích kapitálových společností
- Směrnice č. 2006/123/ES, o službách na vnitřním trhu – specifický případ

Kontaktní údaje na autora – email:

petra.mysakova@gmail.com